

3-TOM, 3 - SON
RAQAMLI IQTISODIYOTNING GLOBALLASHUVI

Bozorova Hilola Uralovna

Termiz davlat universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning globallashuvi, uning rivojlanish bosqichlari, asosiy omillari, ijobiy va salbiy jihatlari, shuningdek, mamlakatlar va biznes subyektlari uchun strategik yo'nalishlar chuqur tahlil qilinadi. Raqamli iqtisodiyotning tezkor rivojlanishi internet, sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish (Big Data), blokcheyn va kriptovalyutalar kabi innovatsion texnologiyalarga bog'liq. Ushbu jarayon xalqaro savdoni osonlashtiradi, iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi va yangi ish o'rinlarini yaratadi. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik, raqamli tafovut va ishchi kuchining avtomatlashtirish natijasida qisqarishi kabi muammolar ham mavjud.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, globallashuv, sun'iy intellekt, elektron tijorat, Big Data, blokcheyn, fintech, avtomatlashtirish, kiberxavfsizlik, bulutli texnologiyalar.

KIRISH

XXI asrning asosiy tendensiyalaridan biri bo'lgan raqamli iqtisodiyot jahon iqtisodiy tizimini tubdan o'zgartirmoqda. 2023 yil holatiga ko'ra, global raqamli iqtisodiyotning ulushi yalpi ichki mahsulot (YaIM)ning 15 foizini tashkil etgan va bu ko'rsatkich o'sishda davom etmoqda (World Bank, 2023)¹. Zamonaviy texnologiyalar ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, moliyaviy operatsiyalar va hatto ta'lim tizimini o'zgartirmoqda.

Maqolaning maqsadi – raqamli iqtisodiyotning globallashuv jarayonini tahlil qilish, uning afzalliklari va muammolarini aniqlash, shuningdek, kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash.

1. RAQAMLI IQTISODIYOTNING ASOSIY TARKIBIY QISMLARI

Raqamli iqtisodiyot turli sohalarni qamrab olgan global tizim bo'lib, quyidagi asosiy tarkibiy qismlarga ega:

Elektron tijorat va raqamli xizmatlar

3-TOM, 3 - SON

Raqamli iqtisodiyotning eng yirik segmentlaridan biri elektron tijorat bo'lib, u jahon savdosida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. 2024 yilga kelib, global elektron tijorat bozori 6 trillion AQSh dollaridan oshishi kutilmoqda (Statista, 2024)². Amazon, Alibaba, eBay kabi yirik platformalar xalqaro savdoni soddalashtirib, milliy iqtisodiyotlarga katta ta'sir ko'rsatmoqda.

Fintech va raqamli to'lov tizimlari

Hozirgi vaqtda xalqaro moliyaviy tranzaksiyalarning 80% dan ortig'i raqamli to'lov tizimlari orqali amalga oshirilmoqda (McKinsey, 2023)³. Fintech kompaniyalari bank xizmatlarini raqamlashtirish, blokcheyn asosidagi moliyaviy operatsiyalarni soddalashtirish va kriptovalyutalarni integratsiya qilish orqali moliya sohasida inqilob qilmoqda.

Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish

Sun'iy intellekt (AI) va avtomatlashtirish global iqtisodiyotga 2030 yilga borib 15,7 trillion AQSh dollari daromad keltirishi prognoz qilinmoqda (PwC, 2024)⁴. AI ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirib, xizmat ko'rsatish sohasida tezkorlik va samaradorlikni oshiradi.

Blokcheyn va kriptovalyutalar

Blokcheyn texnologiyasi raqamli iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanib, moliyaviy xavfsizlikni mustahkamlash va markazlashmagan iqtisodiy tizimlarni yaratish imkonini bermokda. 2024 yil holatiga ko'ra, dunyoda 420 milliondan ortiq kriptovalyuta foydalanuvchisi mavjud (CoinGecko, 2024)⁵.

Bulutli texnologiyalar – kompaniyalarning 85% dan ortig'i IT infratuzilmasini bulut texnologiyalari asosida qurmoqda (Gartner).

2. RAQAMLI IQTISODIYOTNING GLOBALLASHUV OMILLARI VA TA'SIRLARI

Raqamli iqtisodiyotning globallashuviga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatmoqda:

Internetning keng tarqalishi – dunyo aholisining 65% dan ortig'i internetdan foydalanmoqda (ITU, 2023).

Transmilliy texnologik kompaniyalarning o'sishi – Google, Amazon, Alibaba kabi kompaniyalar global bozorni nazorat qilmoqda (OECD, 2023)

3-TOM, 3 - SON

Moliyaviy texnologiyalarning rivojlanishi – xalqaro tranzaksiyalarning soddalashishi va tezlashishi.

Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish – 2030 yilga borib, AI global iqtisodiyotga 15,7 trillion AQSh dollari miqdorida qo'shimcha daromad keltirishi kutilmoqda (PwC, 2024).

Raqamli iqtisodiyotning globallashtirishiga ta'sirlar

Global iqtisodiy integratsiya

Raqamli texnologiyalar xalqaro biznesni rivojlantirish, chet el investitsiyalarini jalb qilish va transmilliy kompaniyalarning samaradorligini oshirishga yordam bermoqda.

Moliyaviy inklyuziya va inklyuziv iqtisodiy o'sish

Rivojlanayotgan mamlakatlarda aholining 70% raqamli bank xizmatlaridan foydalanmoqda (World Bank, 2023)⁶. Bu esa an'anaviy moliyaviy xizmatlarga kira olmaydigan qatlamlar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

3. RAQAMLI IQTISODIYOTNING XAVFLARI VA CHEKLOVLARI

Kiberxavfsizlik muammolari

Global iqtisodiyot yiliga 6 trillion dollarlik kiberjinoyatlardan zarar ko'rmoqda (Cybersecurity Ventures, 2024)⁷. Raqamli infratuzilmani himoya qilish uchun yanada samarali xavfsizlik choralari ko'rilishi lozim.

Ish o'rinlarining qisqarishi

Avtomatlashtirish natijasida millionlab an'anaviy ish o'rinlari yo'qolishi mumkin. McKinsey Global Institute (2024) ma'lumotlariga ko'ra, 2030 yilga kelib, AI tufayli 800 million ishchi o'rni avtomatlashtirilishi mumkin⁸.

Raqamli tafovut va tengsizlik

Hozirda dunyo aholisining 35% internetga ega emas, bu esa raqamli iqtisodiyotdan foydalanish imkoniyatlarini cheklaydi (ITU, 2023)⁹.

4. STRATEGIK YO'NALISHLAR

Raqamli infratuzilmani rivojlantirish

Mamlakatlar 5G tarmoqlari va sun'iy intellekt texnologiyalarini keng joriy etishlari zarur.

3-TOM, 3 - SON

Kiberxavfsizlikni kuchaytirish

Yangi xavfsizlik standartlarini joriy etish va raqamli ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha xalqaro hamkorlikni rivojlantirish zarur.

Innovatsion tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash

Rivojlanayotgan mamlakatlarda startap ekotizimini kengaytirish va investitsiyalar jalb qilish muhim.

5.RAQAMLI IQTISODIYOTNING AFZALLIKLARI

Raqamli iqtisodiyot mamlakatlar va biznes subyektlariga quyidagi afzalliklarni taqdim etadi:

Tejamkorlik va samaradorlik – sun'iy intellekt va avtomatlashtirish tufayli ishlab chiqarish xarajatlari kamayadi.

Global savdo hajmining oshishi – elektron tijorat dunyo bo'ylab yangi bozorlarni yaratmoqda (UNCTAD, 2023).

Moliyaviy inklyuziya – rivojlanayotgan mamlakatlarda aholining 70% raqamli bank xizmatlaridan foydalanmoqda (World Bank, 2023).

XULOSA

Raqamli iqtisodiyotning globallashuvi jahon iqtisodiyotining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Bu jarayon samaradorlik va innovatsiyalarni oshirayotgan bo'lsa-da, kiberxavfsizlik, raqamli tafovut va ish o'rinlarining qisqarishi kabi muammolar ham yuzaga kelmoqda. Mamlakatlar va kompaniyalar bu jarayonga moslashish uchun raqamli infratuzilmani rivojlantirish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashga e'tibor qaratishlari lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank (2023). Digital Economy 2023: Global Trends and Perspectives. Washington, DC: World Bank Group. – [Raqamli iqtisodiyotning jahon YaIMdagi ulushi haqida]
2. Statista (2024). Global E-commerce Market Size 2024. Available at: www.statista.com – [Elektron tijorat bozori hajmi haqida]

3-TOM, 3 - SON

3. McKinsey & Company (2023). The Future of Digital Payments: Trends and Growth Prospects. – [Raqamli to'lov tizimlarining rivojlanishi haqida]
4. PwC (2024). AI's Economic Impact by 2030. – [Sun'iy intellektning global iqtisodiyotga ta'siri haqida]
5. CoinGecko (2024). Global Cryptocurrency Market Overview 2024. Available at: www.coingecko.com – [Kriptoalyuta foydalanuvchilari soni haqida]
6. World Bank (2023). Financial Inclusion in the Digital Age. – [Raqamli moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi haqida]
7. Cybersecurity Ventures (2024). Global Cybercrime Report 2024. – [Kiberjinoyatlardan kelayotgan iqtisodiy zarar haqida]
8. McKinsey Global Institute (2024). Automation, AI, and the Future Workforce. – [Ish o'rinlarining AI tomonidan avtomatlashtirilishi haqida]
9. International Telecommunication Union (ITU) (2023). Global Internet Usage Report 2023. – [Dunyo aholisining internetdan foydalanishi haqida]

